

протоієрей Павло МЕЛЬНИК*
archpriest Pavlo MELNYK**

ORCID.org/0000-0002-6723-6419

УДК 2-53:783:784.7:37

DOI: 10.35332/2411-4677.2025.25.11

Інна МЕЛЬНИК***

Inna MELNYK****

«МОЛИТВА ЗА УКРАЇНУ» МИКОЛИ ЛИСЕНКА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ (до 140-річчя з дня першого виконання 1885–2025)

«PRAYER FOR UKRAINE» BY MYKOLA LYSENKO: HISTORY AND MODERN TIMES (dedicated to the 140th anniversary of the first performance, 1885–2025)

Актуальність теми. У час повномасштабного вторгнення росії в Україну та боротьби українського народу з агресором духовний та культурний фронт є одним з основних напрямків, що наближають справедливий мир і нашу перемогу. Знання своєї справжньої історії, своїх видатних героїв, мови і традицій, гуртування навколо своєї Церкви — вагомі чинники інтеграції українського суспільства. Із часу відновлення незалежності України, як державної, так і церковної, визначальною рисою українських церковних парафій (православних

У статті розглянуто історію написання та сучасне значення молитви-гімну «Боже великий, єдиний» у контексті боротьби українського народу з російським агресором та справі утвердження єдиної помісної Православної Церкви України. Акцентовано увагу на постаті Миколи Лисенка, проаналізовано його українську громадянську позицію та духовні цінності.

Ключові слова: молитва, Україна, Микола Лисенко, Олександр Кониський, духовний гімн, український народ, справедливий мир, духовність.

* Кандидат наук із богослів'я, доцент, доцент кафедри богослів'я Київської православної богословської академії.

** PhD in Theology, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Theology of the Kyiv Orthodox Theological Academy.

*** Старший науковий співробітник Музею видатних діячів української культури.

**** Senior Research Fellow of the Museum of Outstanding Figures of Ukrainian Culture.

та греко-католицьких) було введення у літургійну практику молитви за Україну «Боже великий, єдиний». У сьогоднішніх реаліях цей духовний гімн України звучить по-особливому. Музичний шедевр Миколи Лисенка на слова Олександра Кониського, заборонений при совітах, сьогодні об'єднує українців у боротьбі за свою незалежність. Нотний папір стає на рівні зі зброєю, музика Лисенко запалює серця, долає заборони та єднає народ. Ми наближаємося до ювілейної дати — 140-річчя від часу написання та першого виконання цього видатного твору композитора.

Мета статті — Відкрити постать Миколи Лисенка у повній творчій силі та красі, його патріотизм та духовність; висвітлити історію написання та показати значущість духовного гімну України «Боже великий, єдиний» для українського народу.

Безпосередньо історію написання гімну-молитви «Боже великий, єдиний» досліджував львівський проф. Іван Кирчів, детальну інформацію щодо історії появи твору зібрав проф. Роман Кирчів [2], посиляючись на листування галицького літератора та громадського діяча Павла Кирчева з Іваном Франком та його брата Богдана Кирчева з Олександром Кониським. Про духовний гімн також писали Роман Горак [1], Роксана Скорульська [8], Мстислав Юрченко [10], Микола Ковальчук [3].

У середині XIX ст. в Україні зародилася нова хвиля національного

The article considers the history of writing and the contemporary significance of the prayer-anthem «Prayer for Ukraine» in the context of the struggle of the Ukrainian people against the Russian aggressor and the establishment of the unified Orthodox Church of Ukraine. The author focuses on the figure of Mykola Lysenko, analyzes his Ukrainian civic position and spiritual values.

At a time of Russia's full-scale invasion of Ukraine and the struggle of the Ukrainian people against the aggressor, the spiritual and cultural front is one of the main areas that brings a just peace and our victory closer. Knowledge of our true history, our outstanding heroes, language and traditions, and unity around our Church is one of the important factors in the integration of the Ukrainian society.

Since the restoration of Ukraine's independence, both state and church, a defining feature of the Ukrainian church parishes (Orthodox and Greek Catholic) has become the introduction of «Prayer for Ukraine» into liturgical practice.

In today's realities, this spiritual anthem of Ukraine sounds special. Mykola Lysenko's musical masterpiece with lyrics by Oleksandr Konysky, which was banned under the Soviets, unites the Ukrainians in the fight for their independence. Music paper is on a par with weapons, and Lysenko's music ignites hearts, overcomes prohibitions, and unites the people. We are approaching the 140th anniversary of the composition and first performance of «Prayer for Ukraine».

The purpose of the article. To reveal the figure of Mykola Lysenko in his

руху за незалежність. У містах створювалися напівтаємні організації та угруповання. Яскравим прикладом такої спільноти була т. зв. Київська громада, до якої входили відомі діячі мистецтва, літератури, а також науковці. Її членом став і видатний український композитор Микола Лисенко. Невтомний борець за незалежність та волю України, основоположник української

full creative power, his patriotism and spirituality. To reveal the history of writing and show the significance of the Spiritual Anthem «Prayer for Ukraine» for the Ukrainian people.

Key words: *prayer, Ukraine, Mykola Lysenko, Oleksandr Konysky, spiritual anthem, the Ukrainian people, just peace, spirituality.*

класичної музики, Лисенко підніс національну музичну культуру до світового рівня, збагатив її духовно, заклавши основу нашої суверенної державності. Композитор постійно був задіяний у громадській роботі та зосереджував навколо себе передову українську інтелігенцію, про що його син Остап згадував так: «Коли йшлося про громадську справу, він забував і втому, і своє хворе серце» [Лисенко О., 1966, с.209].

Насамперед зауважимо, що Микола Віталійович Лисенко був надзвичайно чутливим до всього національного в українському мистецтві та культурі. Своїм доробком він створив цілу епоху в розвитку національної української музики, зокрема духовної. Композитор не міг миритися з русифікацією, яка панувала в той час, особливо в релігійному житті. Панівний тоді молитовний стиль був чужим для українського народу, ніс неприродний для українців стан відчуженості, а це дуже не подобалося композиторові. Досліджуючи український музичний фольклор, він встановив, що гармонізація українських народних пісень відмінна від гармонізації російських. Саме тому він, маючи яскраво виражену національну самоідентифікацію, українець за походженням, не міг із цим миритися та на повну силу творити у несприятливій для свого внутрішнього світу атмосфері. Поряд із Лисенком багато українських композиторів зазнали утисків з боку імперської влади. Варто згадати Артема Веделя, Максима Березовського, Миколу Леонтовича, Кирила Стеценка [Ковальчук, 2003, С. 97].

Микола Лисенко завжди цікавився, в яких умовах перебуває національно-культурне життя у різних регіонах України, навіть давав поради місцевим діячам культури. Під час своїх візитів до Галичини у 1867 та 1873 рр. він познайомився з багатьма культурними діячами: О. Барвінським, О. Нижаківським, А. Вахнянином, Р. Шухевичем, а згодом і з І. Франком та підтримував з ними зв'язки протягом усього життя.

Саме Остап Нижанківський, працюючи редактором видавництва «Бібліотека музикальна», займався популяризацією творів Лисенка на Галичині. У листі до Нижанківського композитор радіє такій діяльності видавництва та обіцяє висилати свої твори для видання й надалі: «Поможи Вам Боже у тій спасенній дорозі і всьому товариству коло видавництва «Музикальної Бібліотеки» добре і корисно поводитись. Я можу Вам охоче підпомагати, особливо ж такими речами, котрі у нашій проклятій цензурі забороняються. Коли буде треба — озвіться. ... Чи не можна б хоч 1 примірник Молитви моєї?» [Осадця О., 1993, С. 463].

Творчим поштовхом для письменника Олександра Кониського та композитора Миколи Лисенка створити пісню, яка і дотепер відображає внутрішній запит українців до Бога, стало бажання львівських семінаристів створити збірник народних та авторських пісень. О. Кониський у 1884 р., перебуваючи на Галичині, познайомився зі студентом львівської семінарії Богданом Кирчевим. Сталося це під час виступу письменника перед львівськими студентами. Семінаристи мали на меті видати збірник, тож зав'язалося листування та спілкування. У листі від 26 січня 1885 р. Кирчів пише до Кониського про силу української народної пісні та її вплив на молоде покоління: «хай молоді і старі співають «Ще не вмерла» <...> хай ідуть і інші нові пісні між народ — і пісня зробить своє» [Скорульська Р., 1998, с.19]. О. Кониський мав звернутися до М. Лисенка з проханням надіслати йому свої твори, на що той у листі-відповіді від 28 березня 1885 р. пише: «На сей раз маю до Вас ось яку просьбу. Я написав «Молитву руських дітей», а Лисенко завів її в ноти і придбав дуже хорошу музику, котра тут усім дуже подобалася. На лихо, у нас не можна її надрукувати, а, на нашу думку, варто б було той гімн розповсюдити і в селах, і в школах Галичини. Тим-то я післав ту «Молитву» з нотами до Високоповажного Володимира Шухевича (Куркова, ч. 25), просячи його поради, як би то надрукувати; але гадаю собі, що у Шухевича і свого діла по ший, а ми б бажали, щоби «Молитва» була надрукована ще в маї. Хочу просити Вас: візьміть ту «Молитву», перегляньте з людьми тямущими і одпишіть мені:

1. Чи сподобається вона в Галичині і чи варто її друкувати?
2. Коли варто — що коштуватиме видання (примірників 500)?
3. Де ліпше надрукувати — чи у Львові, чи у Липську?
4. Чи не візьмете Ви або чи не включите кого, що має досвід, до видання і продажу єго?

Моє бажання каже, щоб видання було не розкішним, але дешево якомога, щоб могли і селяни єго набути. Гроші від спро-

дажі повернути на користь Вашого Комітету, себто на кошти видання Вашого «Кобзаря». В часописах про сю річ вістки не подавайте поки що. Я вельми був би вдячний Вам, коли б Ви спитали і написали мені щиро, що скажуть про сю річ і що порадять як Шухевич, так і Вахнянин і інші Ваші композитори і кращі музики. Щиро поздоровляю Вас і жду Вашої відповіді. Ваш щирий Перебендя» [Скорульська Р., 1998, с.20].

Улітку 1885 р. у Львові було видано твір «Молитва. Гімн на жіночі голоси. Слова О. Кониського, музика Миколи Лисенка». Оскільки Лисенко залишив твір без змін, видавці «Бібліотеки музикальної» зняли примітку про призначення його для дітей [Кирчів Р., 1994, с. 8, 10] (див. фото 1). Хоч на чернетці Лисенкового твору, який зберігається у фондах Музею видатних діячів української культури, зазначено: «Дитячий гімн» (див фото 2).

2 серпня 1885 р. у Тернополі відбувся вечір пам'яті Миколи Костомарова. Під час урочистої академії О. Барвінський виголосив доповідь про вченого-історика. Кульмінацією вечора став виступ хору під керівництвом дружини О. Барвінського — Євгенії. Хор виконав «Молитву руських дітей» на слова Олександра Кониського (Верніволі), музика Миколи Лисенка [Горак Р., 2011, с. 324].

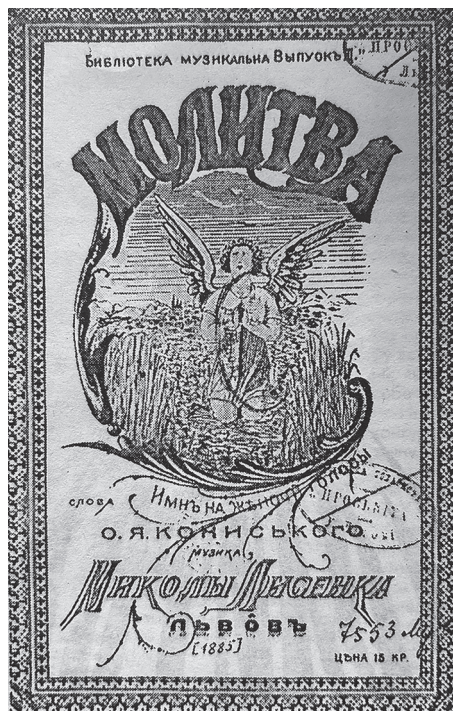

Фото 1

Фото 2

У газеті «Діло» від 30 липня (11 серпня) 1885 р. у замітці «Третья вандрівка руської молодіжі» детально описано весь захід [9]. Тут ми знаходимо сам твір, його виконавиць та емоції, які панували в залі після його звучання: «По отчиті представилась зрителям чудова картина: на подіум виступив хор жіночий під проводом Вп. Пані Барвіньської і отспівав «Молитву руських дітей» Верниволи с музикою Лисенка:

Боже великій, єдиний,
Русь-Україну храни,
Волі і світа промінємь
Ти єї осіни !
Світомь знання и науки
Нась дітей просвіти,
Въ чистій любови до краю
Ти насъ, Боже, зрости!
Молимось, Боже єдиний,
Русь-Україну храни,
Всі свої ласки-щедроти
Ти на людъ нашъ зверни!
Дай єму волю, дай єму долю,
Дай доброго світа...
Щастя дай Боже народу
І многая, многая літа!

Молитва ся отспівана с повною ерудицією, зрушила всіх дуже глибоко. Тернопіль погостив нас тим, чого у нас досі не бувало: руські дівчата під проводом пані Барвіньської виступили публічно і помолились прилюдно за долю і волю народу. Як їх провідниця, так і весь хор (12 осіб) всі були в прекрасних строях народних; дивишся і не можеш очей оторвати... В хорі виступив красний цвіт Подоля: три панни Крушельницькі, дві Навроцькі, дві Чубатовни, панни Дроздовска, Студиньска, Зарицка і Чемериньска. Все, що було в сали, с невисказаною роскошею поглядало на сю красу Подоля, а коли роздались по сали ніжні, любі звуки «Молитви» — праведна дрож проймала кожде серце: стільки святого чуття влили дівочі серця в слова і звуки своєї «Молитви». Безсуперечно і сим разом пані Барвіньска положила велику заслугу. Нема такого вечерка, в которім би достойна наша сподвижниця не взяла живої участі. Хвала за се їй, провідниця! Хвала і руським співачкам-щебетушкам славного Подоля! Молітеся! Ваша пісня стане псалмом, покликом для руського роду за долю, волю народну! Зібраной публиці не хотілося стратити з очей так чудового образу, яким явився хор дів

подольских, — і не дивниця, що неустаючі оплески покликали знов п-ю Барвінську с хором на естраду — і знов — розляглись ніжні дівочі звуки «Молитви»» [Діло, 1885, С. 1–2].

Тогочасний редактор часопису «Зоря» Іван Франко так пише про цю подію: «Гімн той перший раз одспіваний був в Тернополи на вечерку, устроєнім під час вандрівки акад. молодіжі в память Н. Костомарова, і визвав загальне одушевлення. Надіятись треба, що в виданю львівской молодіжі той гімн як і другі в нім заміщені композиції швидко і широко розійдуть ся по нашім краю, а особливо найдуть доступ до наших читалень та хорів селянських і міщанських і причинять ся знаменито до будження руського духа та горячої любови до тої Руси-України, цілої, великої і нероздільної помимо всяких кордонів» [Зоря, 1886, С. 20].

З того часу молитва набула широкої популярності у Галичині та Буковині, а на початку ХХ ст. — й у Великій Україні. У часи національно-визвольної боротьби, добу творення Української держави 1917–1920 рр. Духовний гімн прозвучав на площі перед собором Святої Софії 20 грудня 1917 р. у виконанні багатотисячного хору під орудою Кирила Стеценка, а також у день злуки УНР та ЗУНР 22 січня 1919 р. У період радянської окупації, «ставши забороненою, зацькованою в Україні, пісня, проте, знайшла притулок і захисток в українських середовищах у зарубіжних країнах — Канаді, США, Австралії — всюди, де живуть співлюбні українці» [Погребенник Ф., 1992, с. 26]. З утвердженням Незалежності композиція знову набула широкого побутування та «як всенародно визнаний Духовний гімн нової незалежної держави прозвучав у момент інавгурації першого Президента України Л. М. Кравчука» [Скорульська Р., 1998, с. 19].

Сьогодні, під час великої російсько-української війни гімн «Боже великий, єдиний» відображає нашу віру, силу, мудрість та захист Божого провидіння, акцентуючи увагу на єднанні у важкі часи. Єдність, справедливий мир, захист національної спадщини, мова та віра посідаються центральне місце серед цінностей українців. Духовний гімн України відображає ці ідеали, надаючи молитві нового та сучасного звучання. Особливо актуально звучить сьогодні молитва «Боже, великий, єдиний» в усіх храмах Православної Церкви України по завершенні Божественної Літургії:

Боже великий, єдиний,
Нам Україну храни...

1. Горак Р. Третя студентська мандрівка Івана Франка 1885 року. *Історичні пам'ятки Галичини. Матеріали п'ятої наукової краєзнавчої конференції*. 12 листопада 2010 р. Львів, 2011. С. 318–329.
2. Кирчів Р. Боже великий, єдиний...: До історії першодруку молитви-гімну України. *Україна*. 1994. № 1. С. 8, 10.
3. Ковальчук М. Релігійні твори М.В. Лисенка та їх місце у виконавській практиці. У вінок шани корифеям: матеріали наукових конференцій, присвячених ювілейним датам українських композиторів Д. Бортнянського, М. Лисенка, М. Леонтовича (2002–2003 рр.). Дрогобич: Коло, 2003. С. 97–102.
4. Лисенко М. Релігійні твори для мішаного хору / упор. М. Юрченко. Дрогобич: Відродження, 1993. 37 с.
5. Лисенко О. М.В. Лисенко. Спогади сина. Київ: Мистецтво, 1966. 384 с.
6. Осадця О. Видання музичних творів Миколи Лисенка в Західній Україні. *Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка*. Львів, 1993. Т. 226. С. 463–470.
7. Погребенник Ф. Українські пісні-гімни. Київ: Знання, 1992. 64 с.
8. Скорульська Р. Молитва. *Музика*. 1998. № 2. С. 19–20.
9. Третя вандрівка руської молодіжи. *Діло*. Львів, 1885. №83–84. С. 1–2.
10. Юрченко М.С. Українська духовна музика 20-х років XX ст.: Навчально-методичний посібник / Міністерство культури і мистецтв України, Київський національний університет культури і мистецтв. Київ: КНУ-КиМ, 2001. 164 с.
11. Франко І. Симпатичне видавництво музикальне. Зоря. Львів, 1886. №1. С. 20.

1. Horak R. Tretia studentska mandrivka Ivana Franka 1885 roku. *Istorychni pamiatky Halychyny. Materialy piatoi naukovoï kraieznavchoï konferentsii*. 12 lystopada 2010 r. Lviv, 2011. S. 318–329.
2. Kyrchiv R. Bozhe velykyi, yedynyi...: Do istorii pershodruku molytvy-himnu Ukrainy. *Ukraina*. 1994. № 1. S. 8, 10.
3. Kovalchuk M. Relihiini tvory M.V. Lysenka ta yikh mistse u vykonavskii praktytsi. U vinok shany koryfeiam: materialy naukovykh konferentsii, prysviachenykh yuvileinym datam ukraïnskykh kompozytoriv D. Bortnianskoho, M. Lysenka, M. Leontovycha (2002–2003 rr.). Drohobych: Kolo, 2003. S. 97–102.
4. Lysenko M. Relihiini tvory dlia mishanoho khoru / upor. M. Yurchenko. Drohobych: Vidrodzhennia, 1993. 37 s.
5. Lysenko O. M.V. Lysenko. Spohady syna. Kyiv: Mystetstvo, 1966. 384 s.
6. Osadtsia O. Vydannia muzychnykh tvoriv Mykoly Lysenka v Zakhidnii Ukraini. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni T. Shevchenka*. Lviv, 1993. T. 226. S. 463–470.
7. Pohrebennyk F. Ukrainski pisni-himny. Kyiv: Znannia, 1992. 64 s.
8. Skorulska R. Molytva. *Muzyka*. 1998. № 2. S. 19–20.
9. Tretia vandrivka ruskoi molodizhy. *Dilo*. Lviv, 1885. №83–84. S. 1–2.
10. Yurchenko M.S. Ukrainska dukhovna muzyka 20-kh rokiv KhKh st.: Navchalno-metodychnyi posibnyk / Ministerstvo kultury i mystetstv Ukrainy, Kyivskyi natsionalnyi universytet kultury i mystetstv. Kyiv: KNUKiM, 2001. 164 s.
11. Franko I. Sympatychnye vydavnytstvo muzykalne. Zoria. Lviv, 1886. №1. S. 20.